

Oponentský posudek disertační práce

Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra evropských studií

Jméno a příjmení studenta/studentky: Barbora Menclová

Název práce: *Mezi globálními ambicemi a ekonomickým pragmatismem: Českoslovenští experti v Angole a Mosambiku za studené války.* Praha, 2023, 202 stran rkp.

Jméno a příjmení oponenta práce: PhDr. Jan Koura, Ph.D., Ústav světových dějin, FF UK

Disertační práce Barbory Menclové reaguje na posun ve výzkumu studené války, který se v posledních letech odpoutal od důrazu na výzkum dvou hlavních účastníků tohoto konfliktu také k ostatním aktérům (*New Cold War History*). Zpřístupnění archivních materiálů z bývalých komunistických zemí umožnilo zkoumat, jak socialistické státy střední Evropy do průběhu studené války vstupovaly a ovlivňovaly ji. Mezi oblasti, kde se bývalé komunistické země (včetně Československa) výrazně angažovaly, patřil zejména tzv. třetí svět, který od konce padesátých let začal procházet výraznými změnami (dekolonizace, neúčastněnost atd.). Kromě „státní roviny“ těchto vztahů začali badatelé klást důraz také na rozvojové projekty a investiční celky, jež socialistické státy ve třetím světě realizovaly a s nimi spojené transfery vědění a šíření socialistické modernity. Výzkum studené války tedy v tomto ohledu zaznamenal významný posun k transnacionální a globální perspektivě, čímž začal zdůrazňovat větší propojení mezi střední Evropou a třetím světem (globálním Jihem). Práce Barbory Menclové na tento trend, jenž vzestup zaznamenal zejména v německé historiografii, reaguje a na příkladu československých expertů v bývalých portugalských koloniích Angole a Mosambiku, si za svůj cíl si zvolila „*přispět k současné akademické diskusi o podobách socialistické globalizace a přístupu Východu ke globálnímu Jihu v pozdní fázi studené války. Konkrétně bude zkoumáno, jaké záměry československý stát touto klíčovou zahraničněpolitickou strategií sledoval, jak se mu dařilo je realizovat a jakým překážkám čelil.*“ (str. 10–11).

V české historiografii najdeme jen dílčí práce, které se věnovaly československým aktivitám v oblasti rozvojových projektů/investičních celků a činnosti expertů v Africe, i když můžeme v tomto ohledu zaznamenat vzrůstající trend. Ještě méně toho bylo napsáno o bývalých portugalských koloniích (výjimky tvoří Zídek a Sieber; Szobi). V tomto ohledu bylo tedy téma zvolené vhodně s potenciálem přinést nové a důležité poznatky ke vztahu mezi Československem a Afrikou v pozdní fázi studené války a v souladu se současnými posuny v tomto výzkumu z nich vyvodit širší závěry. Tomu odpovídá i struktura práce, kdy se první kapitoly vhodně věnují vymezení základních pojmů a širšímu kontextu

vztahu mezi východním blokem a třetím světem v jednotlivých fázích studenoválečného konfliktu. Následuje, de facto vždy ve stejné struktuře, popis vztahů mezi Československem a Angolou/Mosambikem a následné shrnutí budování investičních celků a působení expertů.

Je potřeba ocenit, že práce vychází ze široké škály primárních a sekundárních pramenů a v tomto ohledu jako první přináší některé nové poznatky, neboť vztah Československa k Angole a Mosambiku takto podrobně doposud zpracován nebyl. Přesto, a autorka to sama připouští, práce není v tomto ohledu komplexní, protože nedošlo k využití afrických, ruských a ani portugalských archivů. V prvních dvou případech to lze vzhledem k bezpečnostním a logistickým problémům pochopit (i když ruské archivy byly až do intervence na Ukrajině částečně přístupné a disertace jistě nevznikala z roku na rok), ve druhém již o něco méně, protože dosažení portugalských archivních pramenů není zase až tak komplikované. Lze předpokládat, že Portugalsko detailněji sledovalo aktivity zemí východního bloku v Angole a Mosambiku a tyto prameny by tedy mohly být velmi vhodným doplněním analýzy dokumentů z českých archivů. Autorka disponuje znalostí portugalštiny, a proto je poněkud překvapivé, že absence portugalských primárních pramenů nebyla alespoň nahrazena širší škálou portugalsky psané literatury. Ve shrnutí dosavadního bádání navíc zcela chybí rozbor toho, do jaké míry se tomuto tématu (nebo postkoloniální historii Angoly a Mosambiku) portugalská historiografie věnovala a jak ji interpretuje. Pokud by práce byla lépe vymezena jako analýza politiky Východu na příkladu Československa, absence ruských archivních zdrojů by byla lépe odůvodnitelná.

Největší úskalí práce ale spočívá v jejím vymezení. Disertace si klade poměrně ambiciózní cíle, které ale, jak se později ukáže, jsou příliš ctizádostivé na to, aby mohly být ve své komplexitě při využití použitých pramenů zodpovězeny. Nejasně definovaná metodologie práce vede k tomu, že text osciluje mezi analýzou československé angažovanosti na státní úrovni a rovinou expertní (tedy transferů vědění, analýzou každodenního života expertů či jejich individuálních kariér), přičemž není zcela jasně definované, jestli jsou experti vnímáni pouze jako dílčí aktéři přenosu československých státních zájmů nebo jsou do určité míry posuzováni v transnacionální kontextu také jako „nezávislí“ účastníci a tedy jako klíčoví aktéři zvolené analýzy (což by podle názvu vyplývalo). To se projevuje i v nepřiliš zdařilém propojení kapitol, v nichž se autorka věnuje obecnému přístupu Československa vůči Angole a Mosambiku (tyto části jsou velmi popisné) a životu expertů (založené do značné míry na rozhovorech, protože pramenná základna v tomto ohledu je omezená). Ze závěrů je dále patrné, že na příkladu dvou dekolonizovaných a v mnoha ohledech specifických zemí, lze sice určité trendy přístupu Československa vůči globálního Jihu v sedmdesátých a osmdesátých letech vyvodit, ale pro konstatování širších závěrů, tak jak jsou v úvodu práce definované, by bylo potřeba analýzu rozšířit na více zemí či dokonce kontinentů (případně ještě rozšířit chronologický rámeček). Výsledkem je sice text, který přináší nové poznatky, ale jedná se sice o cennou, ale do značné míry deskriptivní mikro studii vztahu

Československa a části bývalé portugalské Afriky. Za nejcennější část pokládám rozhovory s pamětníky, které osvětlují pozadí expertních pobytů, jejich úskalí i motivace expertů a jejich rodin pro práci v těžkých podmínkách. Pokud je mi známo, jedná se zatím o nejrozsáhlejší soubor orálních interview na toto téma.

Práce je zpracována na dobré stylistické úrovni bez výraznějších pravopisných chyb (menší překlepy lze najít v poznámkovém aparátu). K použitým zdrojům bych měl ještě jednu připomínku, a to absenci využití vzpomínek Petra Kociána, který jako teenager byl v Angole unesen příslušníky UNITA a mohl by být cenným zdrojem o životě československé komunity v této zemi. Pokud by práce měla vyjít tiskem, doporučuji jednak změnu názvu a otevřené se přihlášení k práci jako studie vztahů mezi Československem na jedné a Angolou a Mosambikem na straně druhé. Postavení expertů do centra analýzy by vyžadovalo jinou strukturu, definici „experta“ i metodologické ukotvení práce. Vhodné by také bylo doplnění textu o portugalské a případně africké archivy, aby byla v případě otištění skutečně komplexní a vypovídající prací, což by si toto téma jistě zasloužilo.

I přes dílčí nedostatky je potřeba konstatovat, že práce splňuje základní kladené požadavky – přináší nové poznatky, autorka jasně prokazuje schopnost kritické analýzy při práci s prameny a sekundární literaturou a orientaci v dosavadním bádání. Z tohoto důvodu disertaci Barbory Menclové doporučuji k obhajobě.

V Praze, 11. června 2023

PhDr. Jan Koura, Ph.D.